

LUTTER NÁNDOR

(1820-1891.)

1845 kora tavaszának egyik délutánján kétlovas parasztkocsi haladt a váci országúton Pest felé. A vendégülösen zötyögő 24 éves fiatalember egyre élénkebb érdeklődéssel kísérte, mint bontakoznak ki a távol kódéből Buda jólismert körvonalai: a Nagyboldogasszony templomának karcsú tornya, a helytartósági épületek és a vár sötét tömbje. Ismerte őket, hiszen két évvel ezelőtt, mint a váci filozófiai tanfolyam hallgatója, már járt Pesten. A matematikai-fizikai, bölcsészeti doktori szigorlatot tette le. De most állandó lakónak jön Pestre Lutter Ferdinánd kegyesrendi tag, szépművészeti és bölcsészeti tudor. A zsebében főtisztelendő Nagy Péter igazgató levele, amelyben értesíti, hogy a fő elemi tanoda III-ik osztályának tanára lesz. Természetesen egyedüli tanára.

Mosolyogj amint megjelenik szemei előtt a százfőnyi kedves arcú gyermek-sereg. Már látja magát közöttük, amint vidám utakon avatja be őket a vallástan, a magyar nyelv, a számolás tudományának, meg a latin olvasásnak magas művészetébe. Mert Ferdinandus nemcsak szerette a tudást, hanem kedve tellett annak olyan közlésében is, hogy gyönyörűséget leljen benne tanár, «tanonc» egyaránt. Most még kevesen ismerték ezt a jótulajdonságát. Csupán néhány társa, azután a lévai, podolini és váci iskolák tanulói. Ezekben a házakban fordult meg, mint rendi növendék. Tanult és közben tanított.

Hogyan sejthette volna most – miközben a szekér nagyokat zökkent – hogy nemsokára egy ország javára fejtegetheti és érvényesítheti a jó módszer értékeit, és onnan, a komoran sötétlő helytartósági épületek árnyékából lesz hatalma az ország tanúgyeit erős befolyással irányítani.

A várhegynek a távolság kéklő kódéval beárnyékolt oldalán nem láthatta még felragyogni azt a fényes palotát sem, amelyet az ő buzgólkodása teremt meg Buda legrégibb középtanodájának.

Dehogy is láthatta, hiszen szinte csodálatos út vezetett még odáig.

Nini, magas állványok fehérленek ide a Duna felől. Az épülő Lánchíd. Mennyit fejlődhetett két év alatt? Magyar akarat, de idegen mérnökök tudása alkotta meg ezt a remekművet. Nem csoda ... A tantárgyak közül idáig a természettan és a természetrajz egészen ki voltak küszöbölve ... A deák nyelv volt a főtárgy, úgy, hogy még a magyar nyelvet is deák nyelven kellett tanítani.

Igaz, egy évvel ezelőtt «Ófelsége méltóztatott kegyelmesen rendeléseket tenni aziránt, hogy az ország határain belüli iskolákban a közoktatás nyelve a magyar legyen.» Örültek is neki. .. Már az, akinek szüksége volt ilyen engedélyre, – gondolta magában Ferdinandus. Mert a kegyesrendiek, különösen Ferdinandus igazán sohasem kutatta azt, hogy van-e engedélye ahhoz, hogy magyar lehessen, és nem is fogja soha. Keze önkénytelenül összeszorult, az a kéz, amely nemsokára ágyút sütőget a magyarságért a harcmezőn.

Szemei most újra a Lánchíd állványainak távoli foltjaira tévedtek. Nem látta

magát, hogyan jön át rövidesen azon a hídon, mint földönfutó, tüzes, dacos szemmel előre nézve, iskolájából kitaszítva és rendjével is kissé meghasonulva.

Nem látta. Jóságú tavaszi ködök párázzák még láthatatlanná a jövőt. A szélben az új élet vidám indulójának muzsikáját hallja, és mintha ő énekelne a fekete-rigó dalában. Szinte kedve kerekedik a lábából előkeresni kedves fuvoláját. Mert a mennyiség, a német irodalom és Horatius mellett a fuvolázás a szenvedélye.

A Főtéren vagyunk már. Még egy forduló és a kocsi megáll a kétemeletes rendház előtt. A nógrádmegyei Bél község erdészének természetszerető fia megérkezett igazi versenypályájának induló helyére.

* * *

Aligha lehetett volna a történetet, a nevelés történetét is beleértve, mozgalmasabb és változatosabb korszakot választani, mint amelybe Lutter élete indult.

Mindenki torkig volt már a deákos rétori neveléssel. A nemzeti romantika ezen korszakában mindinkább kezdik felismerni – Széchenyi szellemében –, hogy a reális tárgyaknak nagyobb teret kell biztosítani a tantervben. Reáltanodák felállítását sürgetik. Nem annyira a nevelés a fő a közszellem nagyobbik fele előtt, mint a gyakorlati tudás. Gyökeres javítás és haladás szükségét érzi mindenki.

Ezek a pedagógiai törekvések ott lebegtek abban a légkörben, amelyben a forrongó szabadságeszmék viharoztak: a jobbagység felszabadítása, a közteherviselés, a politikai, gazdasági teljes függetlenség.

Ezek az évek mindenre inkább alkalmasak voltak, mint a nyugodt munkára. De Lutter tud dolgozni. Alig félévi pesti tanárkodása után megjelenik az elemisták számára írt *Szám-tan*-ának első része. A következő évben (1846) a második rész. Írójuk ekkor már a főelemi tanoda V. osztályának tanára.

Lutter Nándornál tehát már pályájának indulásakor fellelhető jellemének egyik főtulajdonsága: a körülményektől nem befolyásolható következetes munkakészség és alkotásvágy.

Első kis könyvecskéi igénytelenek. De kitűnnek áttekinthető beosztással. Lelkiismeretességét jellemzik a gyorsan egymásrakövetkező kiadásokban végrehajtott apró változtatások; ezek a használhatóságot nagyban emelik. (Pl. az egyes rövid alfejezeteket is címmel látja el.)

Tevékeny szellemére vall az is, hogy elemi iskolai oktató tevékenységéből íme azonnal elemi tankönyv születik. Tankönyvírói munkásságát mindig a gyakorlat előzi meg. Erre önérettel mutat rá olyan tankönyvírókkal szemben, akik soha nem tanítottak középiskolában és mégis középiskolai tankönyveket írnak, középiskolai tanügyi reformjavaslatokban működnek.

Lutter minden pedagógiai megnyilvánulása magán viseli a gyakorlatból a gyakorlatnak bélyegét. Ez egyre növeli pedagógiai tekintélyének súlyát,

* * *

Két és félévig működött nagy sikerrel a pesti főtanodában. 1847-ben a piaristák vezetése alatt álló budai gimnázium egyik alsó osztályát bízták rá. Képzeltető, hogy az akkori délelőtti, délutáni tanítás mennyire lekötötte a tanárt, főleg ha meggondoljuk, hogy az alsó osztályban egymaga tanított. És mégis megint volt ideje arra, hogy mint a fizika tanára, még ebben az évben megírja *A természettan alaprajza* című könyvét (134 o -f Vegytan 202 oldal). A könyv 56 idoma még külön lapokon áll a könyv végén. Húsz év múlva a könyvnek harmadik, szinte változatlan kiadása jelenik meg. Az ábrák már a szövegbe kerülnek.

A fizika tanításában egészen mai eszméket hirdet: «Szakadatlanul a nyilvános

oktatással lévén elfoglalva, meggyőződtem, miszerint az első oktatás a természet-tanban nem lehet eléggé népszerű. Nem tudományos természettan az, mire az oktatás ezen első stádiumában szükségünk van, hanem a tudományos kutatás eredményei azok, amelyeket a legegyszerűbb kísérletek által megállapítanunk kell.

Közben egyre forróbb lett a politikai légkör. Eljött az 1848 márciusa. Érlelődik a középiskolai reform is. Eötvös miniszter az előzetes megbeszélésekbe mint szakértőket bevonta Luttert. Perlaky és Vass piarista tanárokat. Ez a 29 éves Lutter értékeinek elismerését jelentette.

A pedagógiai elfoglaltság nem akadályozza őt és még néhány rendtársát, hogy a fiatalság tüzes és legtöbbször kellően meg nem fontolt lendületével bele vessék magukat a márciusi napok mozgalmába. Nem állottak meg a politikánál, hanem illetéktelenül a rendet is reformálni óhajtották a szabadosság irányában. Ez természetesen összeütközésbe hozta feletteseivel.

1848 novemberében életbe lép az új magyar oktatási szabályzat. De nem igen volt kit oktatni. 1849 januárjában az osztrákok vonulnak be Budára. Februárban betiltják a tanítást a budai gimnáziumban és Luttert társaival együtt kihallgatásra rendelik, hogy megállapíthassák bizonyos «botrányos iratok szerzésében kik tekintessenek indító csábítóknak?»

1848 márciusában Lutterrel együtt az összes tanároknak távozni kell az intézetből és Luttert a budai és minden egyéb tanszéktől elmozdítja a helytartótanács.

Szerencsére Lutter már az előző évben magánszorgalomból megtanulta az ágyú kezelését az Újépület és a Károly-kaszárnya udvarán. Így habozás nélkül tűzérnek áll be a magyar hadakhoz. Amikor rövid időre újra magyar Buda vára, ~ nem felejtkezik meg arról, hogy neki még 38 firt és 20 krajcár fizetshátralék jár és sürgeti kifizetését a magyar minisztériumtól. Aztán végigharcolja a szőregi és a temesvári csatákat. A világosi fegyverletétel után egyideig a Délvidéken bujdosik. Majd újra visszatér Budára és elismerésre méltó optimizmussal tanítani akar. Természetesen nem engedik. A rendi és egyházi előjáróságok előtt is akad felelni valójuk a forradalmároknak.

Ennyi viharzó és mennykövekkel teli viszontagság után a közönséges ember vagy megtörik, vagy letörik. De Lutter nem volt közönséges ember!

A 48-49-es évek regénybeillő élményei között megírja a gimnáziumok alsó osztályai számára a *Szám-tan elemei-t*. (Nyomatott Budán. Kapható Bagó Mártonnál I. 1849. – II. 1850.) A második kötethez az előszót 1850 január 20-án még Budán írja. Az ember nem tudja, hogy vakmerőségét, vagy nyugodt idegeit csodálja-e inkább. Több rendtársa már börtönben ül.

Inkább rendi, mint politikai szempontokból végre mégis a nyugodtabb és ami a fő, egészségesebb vidéki levegő mellett dönt és elfogadja a Szmrecsányi-család meghívását. Sárosba költözik a két Szmrecsányi-sarj nevelésére. Alig félév múlva (1850 november) már befejezett *Magyar nyelvtan*-ának előszavát fogalmazza Isz-tebnyén Dr. Lutter Ferdinánd kegyesrendi oktató.

Az új kiadásokat nem is számítva *öt év alatt ez a hatodik könyve*. Közülük négyet éppen a legidegtépőbb és legkalandosabb utolsó három évben írt meg. Ez a nyugalom és töretlen munkakedv méltán megérdemli bámulatunkat.

A magántanítókodás éveiben egyre erősödött lelkében az a meggyőződés, hogy nem erre hivatott. Ki nem elégtő feladat két gyermeknek osztani el azokat a kincseket, amelyek ezek gazdagítására elegendők. Három év múlva, 1853-ban visszatér tehát a rendbe.

A Selmebányái német-tót nyelvű gimnáziumhoz nyert beosztást. Mennyiség-

tant, fizikát, görögöt és németet tanított. Kivitte, hogy az intézetben a magyar rendes tárgy legyen. Az értesítőben minden évben megjelent egy mennyiség-tani értekezése. Ez ráterelte a tudományos világ figyelmét. Egy ideig a bányászakadémia legszorgalmasabb hallgatója.

1856-ban a helytartósági iskolafelügyelőségtől elismerő okiratot kap «feladatának helyes és lelkiismeretes felfogása, saját magának tudományos továbbképzése és az oktatásban elért kiváló eredmények miatt».

Hogy dolga nem volt könnyű, azt a leveléből kivett következő részlet bizonyítja: «az idén tanítom a III-ban a görögöt. Roppant munkámba kerül. A VIII-ban a differenciális kalkuluszt adom elő rövid kivonatban és applicatióval. Kíváncsi vagyok, mire mennek a jófejű fiúk. Férfiasan és jókedvvel tanulnak. Tanítom ezen felül ismét a franciát is. Sok munkámba kerül».

Közben hozzátartozói segítségéről is kell gondoskodnia. Még adósságot is csinál emiatt: «jövöm két évre odadobtam. De mi az én jövőm nélkületek, kedves öcsém? Semmi. Azért elhatározásom könnyű volt».

* * *

1858 őszén gőzkocsival érkezett Lutter másodszor Pestre. De más volt ez az elnyomás és erőszakos elnémetesítés őszi Pestje ahhoz az elsőhöz, a szabadságlázás tavaszi Pesthez képest. De más volt az is, aki akarata ellenére bár, megérkezett. Az akkori tüzes gyermekembert az élettapasztalatok megnyerő modorú, komoly, nyugodtan ítélni tudó, higgadt és józanul mérlegelő férfivá érlelték.

A mindent németül követelő helytartótanács és a németül tudni sehogyan sem akaró, német könyvet feltűnően egyetlen-egy sem használó piaristák között hadiállapot állott fenn. Ennek megszüntetésére bölcsesség kellett. Ezt a bölcseséget vélte a rendkormány megtalálni az egykori 48-as tüzérben. Kinevezte tehát igazgatónak.

Az érdemesült «forradalmár» másfél-évig ügyesen kormányozta a gimnázium törekeny sajkáját az abszolutizmus veszélyes örvényei között úgy, hogy az ifjúság legszentebb kincse, a magyar nyelv sem szenvedett kárt, és a helytartóság is kitűnően meg volt elégedve a hajdani tüzérral, akit 1859. december 16-án a Tudományos Akadémia levelező tagjává választott. «Tekintse Kegyed e választást az Akadémia azon méltánylása nyilatkozatául, mellyel Kegyednek a math, tanügy körül szerzett érdemei iránt viseltetik.»

1860 novembere után egy szabadabb kor reményei kezdtek bimbózni a lelkében: 12 évi önkényuralom után újra bevonulhatott a magyar nyelv és a magyar szellem az iskolákba.

1860 februárjában Luttert a budai gimnázium helyettes igazgatójává nevezték ki. Ezt a gimnáziumot 1851-ben vették el hazafiságuk miatt a piaristáktól. Most 14 tanárja közül 12 idegen volt. Lutterre várt a feladat, hogy újra magyarrá tegye. Lutter 40 éves volt, amikor az intézet újjáalakítását rábízták. De újjáalakításra várt a magyar tanügy is. Lutter mind a két feladatnak derekasan megfelelt. Ettől az időponttól kezdve bontakozik ki egyre nagyobb arányokban tankönyvíró, közoktatás előkészítő, szervező és sokoldalú irányító munkássága, hogy országos jelentőséget nyerjen. Ez időtől írja nevét Nándornak.

A helytartótanács 1861. elején meggyőződött arról, hogy a szabadságharc után bevezetett és a hazai viszonyokat tekintetbe nem vevő tanrendszer tovább fenn nem tartható.

Felszólította tehát a hercegprímást, a tanítórendek főnökeit és az úgynevezett államgimnáziumok testületeit, hogy a velük közölt vezéreszmék nyomán részrehajlatlanul és minden elfogultság nélkül szabadon nyilatkozzanak: «micsoda tan-

rendszer volna a jövőben a katolikus gimnáziumokban mind az ifjúság s jövőendő hivatás, mind általában a hazai művelődés és tudomány érdekében és a hazának, üdve tekintetében követendő?»

A «tanácskozmányokon» az ország 17 legjelesebb tanférija vett részt, közöttük 4 piarista. Az egyik Lutter volt, egyúttal a gyűlések jegyzője és a kiküldött szűkebb hetes bizottság tagja.

Hogy a közönség is tájékozódást szerezhessen a javaslatról, Lutter 1862-ben nyomtatásban ki is adta: «*Javaslat a katolikus középtanodák szervezése*» címen.

1862-64-ben aztán Lutter ezen könyvének tekintetbevételével kellett a pesti gimnáziumnak véleményt és tapasztalatokat felterjeszteni a fennálló tanrendszer kérdésében.

A reform ügye azonban igen meggondoltan és lassan érlelődött. Lutter Eötvössel annak már első minisztersége alatt megismerkedett. Ismeri mostani terveit és szándékait is; lehet, hogy éppen ő az egyik sugalmazójuk, amit misem bizonyít jobban, mint az, hogy Eötvös kedvenc tervének az egységes középiskolának védelmére *Középkolai tanügyünk* címen egy füzetben foglalja össze reformgondolatait. Tervezetét a nagyrészt fáradozása révén megalakított tanáregyletben ismertette (1865). Ő volt az egyesület első elnöke is.

1867-ben a budai tankerület helyettes főigazgatójává nevezik ki Luttert; ugyanebben az évben hosszabb időt tölt Svájcban hivatalos kiküldetésben. A svájci iskolaügyet tanulmányozza.

Eötvös halála után még egy évtizedig húzódik a középiskolai törvény ügye. Minduntalan tanácskoztak; Lutter állandóan bizottsági tag. 1872-ben Trefort a törvényelőkészítő tanácsba nevezi ki. Az akkori (1870-1888) tanügyi lapok igen nagy részét töltik meg a különböző javaslatok, ellen javaslatok, tervbírálatok és ellenbírálatok. Lutter ezekből is kivette a részét. Álláspontja teljesen helyes és méltányos. A tervezett heti 27 mennyiségtani órához képest soknak találja az anyagot és vagy óraszámemelést, vagy tananyagcsökkentést kíván (1874).

A mennyiségtani oktatás célja szerinte nem az, hogy befejezett tudást adjon, hanem hogy szilárd alapot teremtsen a továbbhaladásra. Ezért inkább keveset, de azt jól.

1875-ben az újjászervezett Közoktatási Tanács állandó tagjává lett, 1876-ban pedig az Országos Statisztikai Tanácsba nevezték ki.

Közben egyre-másra jelennek meg a közoktatást szabályozó szükségrendeletek. Lutter mint főigazgató, bátran kifogásolja és bírálja őket a nyilvánosság előtt, így pl. lehetetlennek mondja azt az utasítást, hogy «a tanulás súlypntja főleg az iskolára essék.» Szerinte – és minden mai pedagógus szerint is, kik tényleges iskolai munkát végeznek – «az iskolára az *előadottak teljes megértése és a gyakorlat megkezdése* eshetik csak. Ennél többet ritkán lehet az iskolától követelni (1877).

Ez a kis példa is mutatja, hogy mennyire a tisztán felismert realitások talajából nőtt ki Lutter egyénisége; ő, aki nem engedi a túlzott követelést a diákkal szemben, elutasítja azokat a tanárral szemben is, jöjjenek bár a legfelsőbb helyről.

Az igazságért és méltányosságért folytatott meg nem alkuvó harc mindig rokonszenves. Lutter ilyen harcos volt. Hivatásának nemcsak felülről eredő díszét viselte, hanem és elsősorban nem jogait érvényesítette *lefelé*, hanem nyája védelmének kötelességeit érezte alulról felfelé.

1878-ban az országos (immár utolsó és végleges) tanügyi javaslat elkészítésére küldött 6 tagú bizottságba kerül. Kész előzetes javaslatát nem fogadják el. Javaslatának és felszólalásainak vezérelve mindig a tanyanyag kevesbitése és célszerű

elosztása a fokozatos fejlődés elve szerint. Hiszen volt idő, amikor a *13 éves gyermek logaritmust tanult*.

Ezt írja bizottsági működéséről: «Tantervekről tanácskozó bizottságban sokszor, igen sokszor résztvettem. Mindig elleneztem az egyes osztályoknak mennyiségteni anyaggal való túlterhelését. Kimondom: sokat követelünk egy gimnáziumi tanulótól a mennyiségtanból. Ennyit nem kíván a sokat hangoztatott általános műveltség. Ezt az anyagot sikeresen bevégezni nem lehet. Tanügyünk ily nagymérvű veszélyeztetése alkalmával mindig felemeltem szavamat, de hasztalan, vota enim numerabantur! (A szavazatok száma döntött!)

Én a módszerre, ha az helyes, sokat, igen sokat adok. De úgy vagyok meggyőződve, hogy a *módszert az egyszeregy mintájára bemagolni nem lehet. Csak öntudatos középtanodai működés hozhatja meg a középtanodában tárgyalt tananyag leg-helyesebb módszerét.*»

Érdekes, hogy mostani legújabb tantervünkben Lutternek sok leszavazott javaslata megvalósult.

* * *

Hogy Lutter figyelme gimnáziumi igazgatói, főigazgatói, középiskolai reformátori, tankönyvírói stb. munkálkodása teljében miért fordult a népiskolák felé, azt ő maga mondja el:

«A gondviselés anyagi jóléttel ugyan nem kecsegtető, de szellemi élvezetekben és tapasztalatokban dús tanári pályára vezérelvén, a tanítást az elemi iskolákban kezdem meg, azután a polgári iskolában, majd a középtanodában működtem mint tanár. Politikai s társadalmi viszonyainknak az utolsó három évtized alatt történő változatos alakulásai szerint majd így, majd úgy felszínre tört különféle tanügyi mozzanatok, nézetek, törekvések közepette foglalkozván az ifjúság oktatásával, alkalmam volt hazám Összes tanügyének lényegével, valamint a tanmódszerek előnyeivel, hátrányaival sokoldalúlag megismerkedni, mialatt tanférfiak adatait saját tapasztalataimmal egybevetvén, arról győződtem meg, hogy *iskoláink a mennyiségtan előadásából mutatnak fel legcsekélyebb eredményt*. Meggyőződtem továbbá még arról is, hogy középtanodai ifjúságunk kevés dicséretes kivétellel, a tantárgy iránt nem a legnagyobb vonzódással viseltetik.

E sokféle szellemi és napjainkban már anyagi károkat is szülő bajnak oka a mennyiségtan elemi részének tanítási módjában keresendő.

Az anyanyelven kívül nincs tárgy, amely célszerűen kezelve a gyermek szellemi tevékenységét annyira fejlesztené s azt következetes gondolkodásra oly határozatosan vezérelné, mint a mennyiségtan. Nem kell azonban felednünk, hogy a mennyiségtan csak akkor fogja ezen üdvös eredményeket előidézni, ha tanítása nem gépies módon történik, ha szabályai nem lélekölő bemagolás után alkalmaztatnak a mindennapi élet különböző viszonyaira.

Ha tanirodalmunkat, mint a tanítási módszer tükrét figyelemmel vizsgáljuk, azon nem örvendetes tapasztalatra jutunk, hogy az elemi oktatásra szánt számtani tankönyveink egyike sem áll a szomszéd mívelt nemzetek hasonló irodalmának színvonalán.»

Ezért tehát Lutter három év alatt (1870-1873) elkészíti *Módszeres Vezérkönyv*-ét. A Vezérkönyv négy kötetben (összesen kb. 400 oldal) rendszeresen feldolgozza az egész népiskola mennyiségteni anyagát.

A vezérkönyvvel párhuzamosan adja ki mindegyik osztály számára külön könyvben a *Példatár*-t, hogy alkalmas, nevelőhatású feladatokról is gondoskodjék.

* * *

Lutter azalatt a másfél év alatt, amíg a pesti kegyesrendi magyar nagy gimnázium igazgatója volt, *Mennyiségtant* (1860, 260 oldal) és *Mértant* (1861, 400 oldal) írt a felső osztályok számára. Az új pénznem (pengő forint) behozásával szükségessé vált *A mennyiségtan elemeinek* (alsó osztályok számára) átdolgozása is (1860, I.) 1862, II. 300 oldal).

A négy tankönyvön kívül megírja akadémiai székfoglaló értekezését: *Mennyiségtani elvek* (1860. november 12).

Összeállította: *A természetes és háromszögtani számok arányszámait, a szövények és érintők tábláit* 174 oldalon 5, illetve 7 jegyű kivitelben. (1860, nyomtatott Bécsben.)

Majd egy évvel később (1861) pontosabb eredmények elérésére kiadja *A természetes számok tizenegy számjegyű arányszámait*

Ezek a táblázatok természetesen túlságosan bőveek és költségesek voltak az ifjú számára, ezért két év múlva megjelennek *Az ötjegyű szorszámi és szögmértani táblák* abban az alakban, amelyben kb. 70 esztendőn át használta őket a magyar diákság.

Egyetemi használatra is írt tankönyvet. *A felsőbb mennyiségtan elemei* 1865-ben adja ki 300 oldalon. Tartalmazza a sorokat, a felsőbbfokú egyenleteket, a külzeléki és egészségi számolást és azok alkalmazásait.

1871. február 20-án fejezi be *Az egyszerű és kettős könyvvitel elemei a népiskolák számára* című könyvét. Az 1868. évi törvény rendelte el a könyvvitel tanítását!

Az 1874-es törvény alapján 1876. január 1-én a méterrendszer lépett életbe. Ezért át kellett dolgozni összes könyveit az új rendszerre. Ezenkívül 1874-ben kiadja *A métermérték ismertetése s az új mértékkel való számolási mód* című könyvét. Ugyanez 1875-ben németül is megjelenik.

Ha meggondoljuk, hogy ugyanebben az időben írja Vezérkönyveit a népiskolák számára, igazgat, főigazgat, szervez, tanácskozik és közben melleleg még a budai gimnázium új épületének emelését is szorgalmazza, tervezgeti, amíg 1876. nyarán az épület elkészül, és átköltözhetik bele intézetével, akkor némi fogalmunk lehet páratlan energiájáról és munkabírásáról.

Összesen 24 különböző tankönyvet írt. Ezek közül legtöbb sok kiadásban jelent meg. Pl. közönséges számtana 1894-ben tizennegyedik kiadásban, logaritmuskönyve mintegy 20 kiadást ért meg.

Így különböző kiadású tankönyveinek számát mintegy 100-ra becsülhetjük. Hogy az új kiadásokkal kapcsolatos átdolgozások is derekas munkát jelentettek, az természetes.

Hogy a Lutter-féle tankönyvek értékekkel gyarapították a korabeli irodalmat, azt már eddigi munkássága alapján is várhatjuk. Tanításban szerzett tapasztalatai keltek éltre bennük. Mennyiségtanában ezt írja 1860-ban: «Hogy a magyar általánosan elismert szellemi jelességének és alapos egybevető tehetségének dacára sem áll ott a mennyiségtan terén, mint a tudományok többi ágában, azt körülállásainkat ismerő és méltányló csodálni nem fogja. Ugyanis hány felső tanodában tárgyalható e tan magyar nyelven? S honnan kerüljön ki a magyar mennyiségtanár, ha nem a magyar felsőbb tanodákból?

Imádkozni és számolni kiki anyanyelvén szeret leginkább.

Én az említett hézag betöltésére csekély tehetségem szerint nemit tenni hazafiúi kötelességem egyikének tartván, mennyiségtanomat azon elvek és meggyőződések szerint állítottam össze, amelyek szükségéről és az iskolákban kivihetőségéről az e téren tett hétévi tapasztalataim következtében meggyőződtem.»

Igen nagy figyelmet fordít az anyag összefüggésére: «kimondhatatlanul jól

esik lelkemnek e szempontból a halhatatlan *Dugonicsunkra* visszapillantani. Ritka ügyességgel járt ő el e tekintetben *Tudatosságának* szerkesztésében. Logikai rendet nem követő újabb mennyiségtan íróink Dugonicstól 76 év leforgása után is igen sokat tanulhatnának».

Mennyiségtanát a ritka jótagoltság jellemzi. Könyvei ezért áttekinthetők, világosak. Először a feladatot tüzi ki a *kérdeményben*. A *megfejtésben* adja a megoldást és a nyert eljárást tüstént *példán* megmagyarázza.

Mindazt, amit Lutter Dugonicsra mond, elmondhatjuk Lutterre, ha a mai kor tankönyveit összehasonlítjuk Lutterével. Bizony tanulhatnánk 80 év leforgása után is tőle.

Mértana (1861) pedig «célszerű kiállítás tekintetében páratlan». Ennek érdemét Lutter a kiadóra ruhazza, pedig köztudomású, hogy az ilyen könyvek kiállítása olyan, amilyenné azt a szerző fáradtságos munkával, állandó nyomdai ellenőrzéssel alakítja.

Különben ez a kor, úgy látszik, a tankönyvírók paradicsoma volt. 1874-ben az ország középiskolaiban *22-féle fizikakönyv volt használatban*. Hat helyen pedig kéziratból tanítottak. Lutterét 7 helyen használták (a 8. helyen állott).

Mennyiségtant 41 félélt használtak, kéziratból tanítottak 6 intézet 32 osztályában. Lutter Számtanát 20 középtanoda alkalmazta 75 osztályban. (Az első helyen Mocnik számtana állott 74 intézettel 393 osztályban.)

Irodalmi működése nem merült ki a tankönyvek írásában. Köteteket lehetne összeállítani a *szakfolyóiratokban*, *értesítőkből* *megjelent cikkeiből* is. 1882-ben vezetése alatt alapult a *Közoktatás* című egyetemes pedagógiai hetilap. Már első évfolyamába 13 értekezést írt és pl. a hetedik évfolyamában nyolc helyen jelent meg tőle cikk. Pedig Lutter ekkor már 68 éves volt!

* * *

Darányi Ignác (1849-1927), aki két ízben is földművelési miniszter volt, a hatvanas években a budai főgimnázium tanulója. Iskolázásáról ezeket írja:

»Hogy mi mindent kellett az iskolában tanulnom, azt unalmas lenne elmondanom. A gimnáziumban a legnagyobb benyomást tette rám *Lutter Nándor hazafias magatartása és kitűnő módszere*. A matematikát úgy adta elő, hogy a legnehezebb dolgokat már az iskolában megtanultuk és csak egy kis recapitulatio maradt otthonra. Most a legtöbb helyen a gimnáziumi tanárok az egyetemi tanárok szerepét játsszák, s ez megmagyarázza a szellemi túlterhelést, melyet akárhogyan tagadnak, letagadni nem lehet.»

Tehát Lutter a könyveiben olyan fontosnak hirdetett jó módszert tanításában meg is valósította. Nemcsak szép igék maradtak ezek a szavai: «a számtan és a mértan mindenkinek olyan könnyűvé és világossá tétethetik, hogy általa minden nem éppen rest tanuló éber figyelemre és buzgó tevékenységre serkentetik.

A bajnak kútforrása sem a mennyiségtan természete, sem a tanulók szellemi képessége nem lehetván, azt egyedül a helytelen tanmódszerben kell keresnünk.

Ha a tanár csupán előadja a megismerendő igazságokat, akkora tanulók értelmi ereje a legkisebb tevékenységgel sem járul azok létrehozásához. Emiatt a tanulók szunnyadó szellemi ereje nemcsak parlagon marad, hanem a nemsokára bekövetkező érthetlenség a tanítványok érdeklődésének legutolsó szikráját is elfojtja. Ellenszenv és valóságos undor ébred az érdeklődés helyett, mert *valamely tárgy iránt hajlamot és örömet a szunnyadó szellemi erők öntevékenységgel általi felébresztése szülhet csak.*»

Lehetetlen, hogy ezeknek igazságát minden tanár minden órán át ne érezze.

* * *

Lutter pesti igazgatóságáról már szoltunk. A budai gimnáziumnak 23 éven át volt igazgatója. Igazgatóságának kezdetén «az abszolutizmus idején elnémetesített, alig 200 növendéket számláló iskolát vett át a régi, roskadozó épületben. Távozásakor egy a virágzás magas fokára emelt, nemcsak nyelvében, de szellemében is izig-vérig magyarrá lett gyönyörű épülettel rendelkező modern iskolát – közel 500 növendékkel – adott át utódának.» (Szalay: Az egy. kath. gimn. története.)

A közoktatás terén szerzett érdemeinek elismeréséül Őfelsége 1882-ben királyi tanácsossá nevezte ki. 1884-ben pedig a vidéktől különválasztott Budapest székesfővárosi tankerület első rendes főigazgatójává lett. Ekkor megvált a budai gimnázium igazgatóságától és főigazgatói tisztét viselte és kötelességét teljesítette egészen haláláig.

Mint főigazgató is az az igaz barátja volt az ifjúságnak, aminek eddig megismertük. Ugyancsak további rendületlen védője és érdekelőmozdítója maradt a tanárságnak is és mindent elkövetett a tanítás módszeressé tételére.

Azok, kiknek érettségijén elnökölt, még ma is szeretettel emlegetik mindig vidám, mosolygó arcát, szívből jövő természetes jóságát és atyai segítő készségét, ha némi fennakadás mutatkozott a felelésben.

A leereszkedés látszata nélkül finoman udvarias tudott lenni mindig, még a legalantasabb közegeivel szemben is. *Ember volt, nélkülözhetetlen minden korban és példakép minden nemzedék számára, emellett feddhetetlen életű szerzetes.*

Hivatalos iskolalátogatást végzett, amikor 1891. decemberében meghült. Ekkor 71 éves volt. A hülésből tüdőgyulladás lett. Pár nap múlva meghalt.

* * *

Halála után még évtizedekig használatban voltak tankönyvei. Azután ... elenyészik neve és még a hivatottak is alig tudják majd, hogy ki volt Lutter Ferdinánd kegyesrendi oktató, akiben, annyira elválaszthatatlanul forrott össze a hazafiság gyönyörű hivatásával.

Talán senki sem gondol majd arra, hogy volt egyszer egy ember ... aki viharzó szenvedélyek idején, tanításban, hivatali munkában kimerülve» bujdokolva, vagy a börtön árnyékában egyaránt nap-nap után írotáblájához tudott ülni és egy gyertya halvány világánál szent révületben írta könyveit a szeretett ifjúságának ... mert honfíúi kötelességének érezte, hogy a legjobbat kapják azok, kiknek nevelésére esküvel ajánlotta életét.

Volt egyszer egy melegszívű ember, aki annyit küzdött, vitatkozott, írt, hogy a tanulóifjúság túl ne terheltessék még az ő kedves számtanával se, aki annyit tett, hogy könnyebb legyen a tanulás útja.

Nemsokára csak a zárt könyvek holt betűi őrzik emlékét. Neve talán elenyészik, de valami tovább él belőle. Mint ahogyan a nyári nap lángoló sugara, vagy a simogató szellő (ugyan ki emlékeznék minden sugárra, minden fuvallatra?) tovább él az általuk érlelt szőlő borában, és annak, aki issza egykor, pár pillanatra fényesebb lesz az élete.

Így él Lutter életének ereje, szívének melege tovább közoktatásunk szellemében, módszerében, anyagában.

Amikor egy-egy jól alkalmazott nevelői fogás megkönnyíti a gyermek munkáját, amikor némi anyagrövidítés nyomán több napsugár cirógatja a gyermek arcot, tudod-e, hogy talán a rég elporladt szemek mosolyognak rád a régi vidámsággal, és talán az áldott, örökké munkás kezek simogatták meg arcodat.